

Vilmica Kapac

ZNANJA I STAVOVI NASTAVNIKA O ŠKOLSKOM OCJENJIVANJU

Sažetak: Danas u školi prevladava način rada „ispredaj-ispitaj-ocijeni“, a ocjena je jedan od glavnih pokazatelja učenikove uspješnosti. Od škole se očekuje da učenike nauči učiti i pripremi ih za cjeloživotno učenje. Ovo je, kao i činjenica da u školi u kojoj smo proveli istraživanje rade uglavnom nastavnici s nekoliko godina iskustva ili čak kao potpuni početnici bez stručnoga ispita, nametnulo potrebu ispitivanja nastavnikovih znanja i stavova o školskom ocjenjivanju. Ispitivanje je pokazalo da su nastavnička znanja o školskom ocjenjivanju kao i njihovi stavovi nedostatni te da su im potrebna nova znanja s područja školske dokimologije.

Ključne riječi: škola, nastavnici, školsko ocjenjivanje.

UVOD I PROBLEM

Ispitivanje i ocjenjivanje znanja učenika je nerazlučiv dio odgojno-obrazovnoga procesa i aktivnost koju nastavnici primjenjuju gotovo svakodnevno. Školsko je ispitivanje znanja „postupak u kojemu se pitanjima (podražajima), upućenim subjektu (učniku), izazivaju reakcije znanja (odgovori). U pitanjima su sadržani zahtjevi učeniku da određena znanja, koja je prije toga stjecao, očituje u odgovorima“ (Grgin, 1999.). Ono može biti usmeno, pismeno, slikovno ili grafičko, a od učenika zahtijeva poznavanje užih ili širih sadržaja njegova prethodna učenja. Učenik želi udovoljiti svim zahtjevima ispitivanja pa će mu u skladu s tim biti i pitanjima provocirana reakcija (usmena, pismena ili u kombinaciji, izražena pokretima i radnjama). Vrijednost učenikova odgovora prosuđuje se ocjenjivanjem i tako se posredno mjere njegova znanja. „To pak znači da nastavnici na školskim ispitima, zapravo procjenjuju učenikove odgovore jer pretpostavljaju da su oni u cijelosti određeni veličinom (razvijenošću) prave online, tj. učeničkih znanja koja nastoje posredno izmjeriti uporabom ljestvice ocjena“ (Grgin, 1999.).

Školska ocjena ima dijagnostičku, prognostičku i motivacijsku funkciju. Njena je svrha „osigurati nastavnicima povratne informacije o učeničkom napretku, učenicima osigurati pedagoške povratne informacije, motivirati učenike, osigurati evidenciju napretka, iskazati dosadašnja postignuća, ocijeniti učeničku spremnost za buduće učenje“ (Matijević, 2004.). Dakle, krajnji su korisnici ocjene učenici, nastavnici, roditelji, ravnatelji, poslodavci i društvo u cjelini.

Svakim danom svjedoci smo sve većeg nezadovoljstva učenika i roditelja postojećim sustavom ocjenjivanja znanja. Nastavnici također osjećaju veliki pritisak i opterećenje u situacijama kada moraju procijeniti znanje svojih učenika i ocijeniti ih. Često sumnjaju u svoje procjene, ponekad ih i odgađaju. Pored toga, suvremena škola, koja ima zadatak pripremiti učenike za cjeloživotno učenje, traženje informacija, pomagati im da razviju socijalne vještine, stvaraju vlastite stavove itd., nužno mora napustiti tradicionalni način ocjenjivanja.

METODA

Provedeno je anketno istraživanje kojemu je cilj bio ispitati stavove i znanja nastavnika o školskom ocjenjivanju znanja. Za tu priliku posebno je konstruiran upitnik koji se sastoji od tri dijela: opći podatci, znanja o školskom ocjenjivanju znanja i stavovi o školskom ocjenjivanju znanja. Upitnik je bio primijenjen anonimno bez posebne najave i uvoda u smislu iznošenja dokimoloških spoznaja. Upitnik je popunilo 26 nastavnika u jednoj srednjoj školi.

Čestice upitnika analizirane su kroz frekvencije odgovora.

REZULTATI I INTERPRETACIJA

Od ukupnog broja ispitanika koji su popunili upitnik čak 65,4% ima radnoga staža do 5 godina, 23,1 % ispitanika ima 6 – 10 godina staža, a samo 11,4% ima više od 11 godina radnog staža. Većina je spoznaje iz školske dokimologije stekla u dodiplomskom obrazovanju (38,5%), a nešto manje u okviru pripravničkoga staža (34,6%). Zanimljivo je da je 7,7% ispitanika izjavilo da se do sada nije susrelo s ovom vrstom spoznaje, a većina njih smatra da ima zadovoljavajuća znanja o školskom ocjenjivanju, ne osjeća poteškoće u svakodnevnome radu u području ocjenjivanja, ali unatoč tome ulogu ocjenjivača u kojoj se nastavnici nalaze procjenjuje više odbojnom nego privlačnom.

Dio upitnika, koji se odnosi na znanja i stavove, u cijelosti je prikazan uz distribuciju dobivenih odgovora.

Znanja o školskom ocjenjivanju znanja

1. Na prazna mjesta u sljedećoj rečenici upišite riječ «subjektivno» ili «objektivno» kako bi tvrdnja bila točna:

Uobičajenim ispitivanjem (usmenim ili pisanim) znanje se ispituje

subjektivno¹

61,5 %

¹ U dijelu upitnika koji se odnosi na ispitivanje znanja zatamnjeni su točni odgovori.

i ocjenjuje subjektivno. 53,8 %
Nizovima zadataka objektivnoga tipa znanje se ispituje subjektivno 23,1 %
a ocjenjuje objektivno. 73,1 %

2. Ocjene predmeta koji su u školskim imenicima *prostorno* bliski – sličnije su nego ocjene predmeta koji su udaljeni (iako *sadržajno* predmeti ne moraju biti bliski)

TOČNO 26,9 %
NETOČNO 73,1 %

3. Učestalo ispitivanje pozitivno djeluje na:

- a) **učenike koji su emocionalno otporni i stabilne ličnosti** 80,8 %
- b) emocionalno manje otporne i anksioznije učenike 3,8 %
- c) sve učenike 15,4 %

4. Točnost i objektivnost školskoga ocjenjivanja značajno bi se povećala kada bi se ljestvica školskih ocjena od 1-5:

- a) povećala uvođenjem međustupnjeva, na primjer:
-2, +2, -3, +3, -4, +4 30,8 %
- b) **smanjila na samo tri kategorije: "loše", "dobro", "odlično"** 23,1 %
- c) ne bi bilo promjene u točnosti i objektivnosti niti kod smanjenja niti kod povećanja ljestvice 46,2 %

5. Kad nastavnik da jednu od krajnjih ocjena (nedovoljan i odličan), barem može biti siguran da je pri procjenjivanju tih znanja učenika manje pogriješio nego procjenjujući znanja učenika koja je ocijenio međuocjenama (dovoljan, dobar i vrlo dobar).

TOČNO 65,4 %
NETOČNO 34,6 %

6. Ocjena 4 (vrlo dobar) znači da onaj tko je dobije zna dvaput više od onoga s ocjenom 2 (dovoljan)

TOČNO 0 %
NETOČNO 100 %

7. Koja je funkcija školske ocjene u srednjoj školi važnija:

- a) dijagnostička, kada ocjena određuje koliko netko zna 61,5 %

- b) prognostička, kada ocjena prognozira hoće li učenik uspjeti u višoj školi ili na radnom mjestu. 38,5 %

8. Istraživanja pokazuju da ocjene iz različitih školskih predmeta u osnovi imaju isti predmet mjerenja. Tako se pokazalo da nastavnici različitih nastavnih predmeta postižu oko 60% slaganja kod ocjenjivanja istoga učenika u njegovom uspjehu kod prividno različitih školskih predmeta. To istraživače upućuje na zaključak da nastavnicima specifična znanja učenika iz različitih predmeta nisu dovoljna osnova za donošenje ocjena. Tako oni školskim ocjenjivanjem kod učenika u biti najtočnije "izmjerne" i zbog toga podjednako ocijene:

- a) marljivost učenika 19,2 %
b) emocionalnu otpornost učenika (na stresnu situaciju) 3,8 %
c) **prilagođenost učenika postojećem školskom sustavu** 46,2 %
d) učenikove verbalne mogućnosti (izražavanja riječima, u govoru i pismu) 30,8 %

9. Proučavanja kojima je bila svrha utvrditi objektivnost, pouzdanost, osjetljivost i valjanost nastavnika kao mjernih instrumenata pri procjenjivanju školskih pisanih zadaća, istaknula su niz činjenica koje dokazuju da su nastavnici:

- a) **slabi mjerni instrumenti** 50 %
b) zadovoljavajući mjerni instrumenti 50 %
c) izvrsni mjerni instrumenti 0 %

10. Nastavnici koji žele preciznije procijeniti znanje učenika, pa ljestvicu školskih ocjena uvećavaju proizvoljno određenim međustupnjevima (npr. -3, 3-4, +4), čine da se objektivnost i točnost njihovih ocjena na taj način:

- a) **smanjuje** 19,2 %
b) povećava 34,6 %
c) ostaje ista 46,2 %

11. Istraživanja su pokazala da u ocjenjivanju uspjeha učenika u zadacima esej-tipa na ocjenu utječe:

- a) **dužina eseja i urednost** 11,5 %
b) broj navedenih ključnih pojmova i stručnih izraza 50 %
c) kvaliteta rukopisa i očekivanja nastavnika 38,5 %

12. Brojevi od 1 do 5 na ljestvici školskih ocjena samo zamjenjuju nazive dogovornih kategorija. Oni ne označavaju kvantitativne vrijednosti. Međutim,

zbrajanje, dijeljenje i izračunavanje aritmetičke sredine ocjena koje je nastavnik dao učeniku u pojedinom nastavnom predmetu potpuno je opravdano.

TOČNO	27,0 %
NETOČNO	73,0 %

13. Operativni cilj je određen operacijama (radnjama) što ih izvodi učenik (ne nastavnik!) i koje se mogu izravno promatrati i mjeriti. U operativnom se cilju točno određuje što, koliko, uz koju toleranciju treba nešto uraditi učenik kako bi se sa sigurnošću moglo OCIJENITI je li taj cilj postignut ili nije. Osobito je važno da glagol kojim započinje opis cilja bude doista operativan. Naime, neki glagoli koji se rabe u određivanju odgojno-obrazovnih ciljeva nisu operativni.

Zaokružite neoperativne glagole:

a) izračunati	15,4 %
b) naučiti	69,2 %
c) razumjeti	69,2 %
d) riješiti	11,6 %
e) prepoznati	19,2 %
f) nabrojiti	15,4 %
g) usvojiti	73,1 %

14. Kod vrjednovanja (evaluacije ili valorizacije) odgojno-obrazovnoga rada nastavnika:

a) oba nastavnika će za objektivno isti rezultat dobiti iste ocjene (nezavisno od uvjeta u kojemu je rezultat postignut)	34,6 %
b) višu će ocjenu za objektivno isti rezultat dobiti nastavnik koji radi u loše opremljenoj seoskoj školi nego onaj u dobro opremljenoj školi u velikom gradu (zavisno od uvjeta u kojemu je rezultat postignut)	65,4 %

15. Metrijski gledano, "prava" ocjena učeničkih znanja na ispitu bi bila prosječna ocjena velikoga broja nezavisnih ocjenjivača (komisije). Istraživanja su pokazala da na ljestvici od 5 ocjena pojedinačna ocjena jednoga nastavnika često odstupa od ocjene komisije u rasponu:

a) za jednu ocjenu u pozitivnom ili negativnom smjeru	69,2 %
b) za dvije ocjene u pozitivnom ili negativnom smjeru	23,1 %
c) uopće ne odstupa	7,7 %

16. Pokazalo se da nastavnici znaju upotrebljavati ocjene ne samo u svrhu ocjenjivanja znanja već radi korekcije neprikladnih pubertetskih ponašanja učenika u školi. Tako je nađeno da iz tog razloga neopravdano strogo ocjenjuju:

a) ženski ocjenjivači ženske đake	19,2 %
b) muški ocjenjivači muške đake	11,5 %
c) ženski ocjenjivači muške đake	61,5 %
d) muški ocjenjivači ženske đake	7,7 %

17. Način ispravljanja i ocjenjivanja školskih zadataka koji daje najvaljanije rezultate jest:

a) da nastavnik prvo pregleda nekoliko zadataka po znanjima najboljih i najslabijih učenika pa onda pristupi ocjenjivanju	3,8 %
b) da nastavnik prvo pregleda sve zadatke, a potom pristupi njihovom ispravljanju i ocjenjivanju	57,7 %
c) da nastavnik redom pregledava i odmah ispravlja i ocjenjuje učeničke zadatke	38,5 %

Stavovi o školskom ocjenjivanju znanja

Na skali od 1 do 8 procijenite u kojoj mjeri se slažete s navedenom tvrdnjom i pojasnite svoj odabir jednom rečenicom.

uopće se ne slažem							u potpunosti se slažem
1	2	3	4	5	6	7	8

1. "Ocjena zavisi od ocjenjivača više nego od đakova odgovora, tako da je važnije tko ga ispituje nego koliko je njegovo poznavanje predmeta"

1	30,8 %
2	19,2 %
3	11,5 %
4	3,8 %
5	0 %
6	26,9 %
7	0 %
8	7,7 %

2. "Ako si naučio / naučila, nemaš se čega bojati. Boji se onaj tko ne zna."

1	23,1 %
2	7,7 %
3	15,4 %
4	3,8 %

5	7,7 %
6	42,3 %
7	3,8 %
8	3,8 %

3. Pokatkad se na osnovi ocjene može nezasluženo dobiti diploma, ali i izgubiti godina u školovanju, izabrati ili promijeniti profesija. Ocjenom se katkad mogu onemogućiti sposobni, ali i nespremni omogućiti da postanu društvene "štetočine".

1	3,8 %
2	0 %
3	11,5 %
4	7,7 %
5	19,2 %
6	19,2 %
7	3,8 %
8	34,6 %

4. U određenim situacijama potpuno je opravdano davanjem loše ocjene jednom (nediscipliniranom) učeniku uspostaviti disciplinu u cijelom razredu.

1	23,1 %
2	15,4 %
3	11,5 %
4	23,1 %
5	0 %
6	23,1 %
7	7,7 %
8	0 %

5. Uz postojeće promjene u školskom sustavu vezane uz nove ciljeve i metode u obrazovnom procesu trebalo bi se više orijentirati ne samo na brojčano, nego i na analitičko (opisno) ocjenjivanje.

1	7,7 %
2	7,7 %
3	0 %
4	3,8 %
5	0 %
6	26,9 %
7	11,5 %
8	42,3 %

6. Kojom bi ocjenom, prema vašem mišljenju, bilo bolje ocijeniti:

- učenika A. A. za kojeg procjenjujemo da “je naučio sve što se traži, ali od toga neće biti nikakve koristi jer to ne umije primijeniti”,
 - učenika B. B. za kojeg procjenjujemo da “nije baš sve naučio, ali je snalažljiv i kad bude trebalo – snaći će se”.
- | | |
|--|--------|
| a) višom ocjenom učenika A. A. | 15,4 % |
| b) istom ocjenom i jednog i drugog učenika | 38,5 % |
| c) višom ocjenom učenika B. B | 42,3 % |

7. Neki nastavnici su vrijedni stručnjaci ali istodobno slabi metodičari, ali obrnut odnos ne vrijedi! (Nastavnik jednostavno ne može biti istodobno dobar metodičar, a slab stručnjak.)

1	11,5 %
2	0 %
3	7,7 %
4	15,4 %
5	11,5 %
6	19,2 %
7	7,7 %
8	19,2 %

Rezultati istraživanja pokazuju da nastavnici uglavnom znaju da je školsko ispitivanje koje provode subjektivno, ali nisu svjesni mnogih vlastitih pogrešaka koje im se događaju pri ocjenjivanju. To samo potvrđuje da su nastavnici slabi mjerni instrumenti i stoga kod njih teško nalazimo zahtjeve dobrog ocjenjivanja, tj. objektivnost, pouzdanost, osjetljivost i valjanost. Događa se da lakše daju negativnu ocjenu učeniku koji već ima slabu ili slabe ocjene iz drugih predmeta (heterohalo-efekt) koji su u imeniku prostorno bliski predmetu koji se ispituje. U takvoj situaciji učenik je najčešće oštećen i ocjena je za njega izuzetno frustrirajuća i stresna.

U prilog unaprjeđenja valjanosti školskih ocjena i nastojanja da ocjena bude što manje stresna, ljestvicu od pet ocjena (1-nedovoljan, 2-dovoljan, 3-dobar, 4-vrlo dobar, 5-odličan) trebalo bi svesti na samo tri kvalitetna stupnja (loše, dobro i odlično), ali tako misli manje od četvrtine naših ispitanih nastavnika, iako znaju da se u ocjenjivanju najmanje griješi kad se ocjenjuje jednom od krajnjih ocjena (nedovoljan-loše, odlično).

Zanimljivo je da je pola nastavnika svjesno činjenice da ocjenjivanjem najbolje „izmjere“ prilagođenost učenika postojećem školskom sustavu te da su oni slabi mjerni instrumenti, a ujedno svi misle da dana duplo veća ocjena jednom učeniku od drugog, znači i duplo veće znanje jednoga od drugoga.

Rezultati pokazuju da i nastavnici misle kako preciznijem ocjenjivanju učeničkih znanja pridonosi što veće razlikovanje učeničkih znanja. U tom se slučaju poseže za smišljanjem i korištenjem skale koja prelazi pet ocjena, a tako

samo dolazi do „pogrješke diferencijacije“. Namjera je što preciznije ocijeniti učenička znanja, a zapravo se izlaže mogućoj pogrješci većoj od četiri ocjene.

Na učenikovo odgovaranje velik utjecaj imaju njegove sposobnosti izražavanja. Njegova rječitost, operiranje govornim simbolima te primjena i razumijevanje jezičnih izraza. „Budući da te sposobnosti nisu isto što i znanja kao i da one u svih učenika nisu jednako razvijene, na ispitu redovito bolje ocjene dobivaju elokventniji učenici koji s lakoćom reproduciraju i jezično oblikuju naučene sadržaje, dok oni koji se inače teško izražavaju i u reprodukciji znanja zapinju, mucaju i sl. dobivaju slabije ocjene“ (Grgin, 1999.). Lošiju ocjenu dobiju i učenici koji se ne izražavaju na način koji očekuje njihov nastavnik. Tako i dužina eseja i urednost utječu na ocjenu, a toga je svjesna samo desetina naših nastavnika.

Ali, svjesni su da nastavnici (nastavnice više od nastavnika i to prema muškim učenicima) često ocjenu koriste i kao disciplinsku mjeru pa tako lošom ocjenom kažnjavaju ponašanja koja škola ne podržava.

Ohrabruje i podatak da nastavnici znaju da bi ocjenjivanje bilo stabilnije kada bi kriterij ocjenjivanja donijeli nakon što pregledaju sve radove i usporede ih u paru, tj. svaku zadaću sa svakom. Takav način ispravljanja i ocjenjivanja je metrijski najbolji, ali zahtijeva puno vremena pa je zato u praksi rijetko korišten. U analizi izraženih stavova nastavnika utvrdili smo da uglavnom ne misle da ocjena zavisi više od ispitivača od ispitanika, nego li o odgovoru učenika, ali su uvjereni u značaj ocjene za život učenika.

Podržavaju korištenje ocjene kao disciplinske mjere, podupiru i analitičko ocjenjivanje i višom ocjenom bi ocijenili sposobnosti učenika u odnosu na njegova znanja.

ZAKLJUČAK

Ispitivanje pokazuje da se ocjenjivanje u našoj školskoj praksi provodi vrlo nejednako te da nema provjerenoga i ustaljenoga sustava koji bi svim učenicima omogućio jednake uvjete i mjerila ocjenjivanja. Iz toga proizlazi da je nužno raditi na stručnom usavršavanju nastavnika za nove načine praćenja i ocjenjivanja te da im najviše trebaju pedagoško-psihološka i didaktičko-metodička znanja u području školske dokimologije.

LITERATURA

- Andrilović, V., Čudina-Obradović, M. (1996.), *Psihologija učenja i nastave*. Zagreb: Školska knjiga
Grgin, T. (1999.), *Školsko ocjenjivanje znanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap

Jurić, V. (1993.), „Praćenje i vrednovanje odgojno-obrazovnog procesa”, U: Priručnik za ravnatelje. Zagreb: Znamen, str. 337.-351.

Matijević, M. (2002.), Ocjenjivanje u osnovnoj školi. Zagreb: Tipex

Mijatović A.; (2002.), Obrazovna revolucija i promjene hrvatskog školstva. Zagreb: Hrvatski zemljopis

Previšić, V. ; (1999.), Škola budućnosti: humana, stvaralača i socijalna zajednica. U: Napredak. br:1., str. 7.-14.

Zaključci sa stručno-znanstvenog skupa Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, Lovranu, studeni 2002.

TEACHERS' KNOWLEDGE AND SKILLS ABOUT ASSESSMENT

Abstract: The prevailing working method in Croatian schools today is 'teach-test-grade', where the grade is taken to be one of the main indicators of a pupil's success. The school is expected to teach pupils how to learn and prepare them for life-long learning. This fact, as well as the fact that in the school where we conducted research there are many teachers with limited work experience, or complete beginners who have not yet taken the state accreditation exam, indicated the need to evaluate the teachers' knowledge and attitude to grading. The research shows that their attitude and knowledge are limited, and that they need to acquire new findings in the field of school docimology.

Key words: school, teachers, assessment.

Autor: mr. sc. Vilmica Kapac, SŠ „Pregrada“, Pregrada

Review: *Život i škola*, br. 20 (2/2008.), god. 56., str. od 163. do 172.

Title: Znanja i stavovi nastavnika o školskom ocjenjivanju

Categorisation: prethodno priopćenje

Received on: 20. listopada 2008.

UDC: 371.12

371.68

Number of sign (with spaces) and pages: $17.359 (: 1800) = 9,643 (: 16) = 0,602$